

O žďárském mramoru a důležitosti mezioborového porozumění

Petra Hečková, Univerzita Pardubice, Fakulta restaurování, Litomyšl

Recenzovaná publikace:

Jan Válek – Karel Malý – Radim Gonda a kol.
Po stopách žďárského mramoru. Hledání původu surovin použitých při stavbě gotického kláštera.
 Ústav teoretické a aplikované mechaniky: Praha, 2017.
 ISBN 978-80-86246-82-6 (online 978-80-86246-85-7).

O potřebě interdisciplinárního přístupu v oblasti kulturního dědictví se hovoří již velmi dlouho, realita je však složitější. Mezioborové porozumění klade velké nároky nejen na způsobilost srozumitelně komunikovat výsledky vlastní práce i mimo svůj obor, ale také na schopnost porozumět vysoce specializovanému jazyku ostatních vědeckých disciplín. Tradičním neuralgickým bodem je kooperace mezi obory humanitními a obory přírodovědnými. Snad i to je důvod, proč případů skutečně vydařených spolupráce neexistuje tolik, kolik by při charakteru péče o kulturní dědictví bylo zapotřebí.¹¹ Jak by takový interdisciplinárně pojatý výzkum architektonických památek mohl vypadat, ukazuje rozsahem nevelká monografie *Po stopách žďárského mramoru* od autorského kolektivu pracovníků Ústavu pro teoretickou a aplikovanou mechaniku AV ČR, v.v.i., Ústavu hydrogeologie, inženýrské geologie a užití geofyziky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Muzea Vysočiny v Jihlavě.¹²

Středověká fáze výstavby někdejšího cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou představuje případ uplatnění suroviny v kontextu české raně středověké architektury poměrně nezvyklé: mramoru. Zatímco využití mramoru pro získávání kvalitního vápna je známé od starověku a setkáváme se s ním i v českém prostředí přinejmenším tam, kde nebyl dostupný kvalitní vápenec, jeho uplatnění pro samotné architektonické a kamenosochařské prvky už tak běžné není. To, co by bylo lákavé interpretovat jako mimořádný jev a výtvarný či estetický záměr, ve skutečnosti mohlo pramenit z dobré dostupnosti kvalitní suroviny v blízkém okolí stavby, a tedy z principů ekonomie a efektivního využívání dostupných zdrojů, pro středověk typické.

Vedle objasnění otázek spojených s využitím mramoru bylo cílem výzkumu šestičlenného autorského týmu identifikovat místa středověké těžby, kde mohla být surovina pro klášter získávána, případně také stopy po výrobě vápna. Jak poukazuje samotní autoři, naše snaha proniknout do historie využívání nerostných surovin nemusí být vždy úspěšná. Bez ohledu na nedostatek využitelných informací v historických pramenech je často největším problémem, s ním se ostatně potýkala i průzkumová část studie, identifikovat místa těžby a historické lomy, v nichž se mohl kámen získávat, a zajistit z nich kvalitní materiál s potenciálem dostatečné vypovídací hodnoty. Dílem i proto, že původní lomy jsou mnohdy vytěženy, případně skryty pod pozdějšími zásypy, stopy původní středověké těžby znejasněny činností v mladších obdobích apod.

Publikace sestává ze čtyř hlavních tematických kapitol. V úvodní, nazvané lapidárně *Mramor* (autoři Jan Válek, Olga Skruzná a Karel Malý) je pozornost věnována nejen mramoru jako takovému, tedy metamorfovanému krystalickému vápenci, ale také chemicky podobným, byť z hlediska svého původu odlišným horninám sedimentárním. Právě některé jejich vlastnosti jako leštitelnost, snadná opracovatelnost a zároveň odolnost byly pro účely architektonické a sochařské tvorby stejně žádoucí a prakticky srovnatelné se skutečným mramorem. Ostatně v kontextu technické praxe¹³ i v umělecko-historické literatuře jsou některé sedimentární vápence jako „mramor“ také označovány. Typickým příkladem je slivenecký mramor. Autoři tak zohledňují potřebu rozlišení mramoru ve smyslu petrologickém a mramoru jako svého druhu „kulturního produktu“.

Druhá kapitola (autoři Radim Gonda a Karel Malý) se zaměřuje přímo na Žďársko, jeho regionálně-geologickou charakteristiku i počátky středověkého osídlení včetně nejstarších, převážně archeologických dokladů o použití mramorové suroviny. Rozsáhlý exkurz je věnován historii těžby kamene v 18. až 20. století v lokalitě lomu Vápenice. Ten sice s vlastním tématem identifikace mramorů využitých při výstavbě středověkého kláštera ve Žďáru nad Sázavou souvisí spíše okrajově, přesto představuje významný příspěvek k poznání historie kamenolomařství a demonstruje přínosnost koordinovaného výzkumu archivních pramenů a průzkumu dochované situace přímo v terénu.¹⁴¹ Vzhledem k tomu, že na Žďársku byl mramor primárně základní surovinou pro výrobu vápna, věnují se autoři také identifikaci některých dochovaných vápenných pecí z raného novověku a moderní doby.

Třetí kapitola *Klášter Studnice blahoslavené Panny Marie / Fons Beatae Mariae Virginis* (autor Miroslav Kovář) se soustředí na architektonickou stránku středověké podoby kláštera ve Žďáru a vedle shrnutí předchozího uměleko-historického bádání podává výsledky formálně-stylové analýzy mramorových architektonických článků v lapidáriu, v literatuře dosud jen okrajově publikovaných. Formální analýza dochovaných fragmentů architektonických článků potvrzuje i předpoklad, že se mramor jako stavební materiál kamenických článků neuplatnil od samotných počátků výstavby klášterního kostela, ale poprvé až na vývojově pokročilejší fázi 60. let 13. století, kdy probíhala výstavba kvadratury ve stylu klasické gotiky.

Kapitola nazvaná *Hledání původu mramoru použitého při stavbě kláštera* (autoři Jan Válek, Olga Skružná, Jaroslav Řihošek) se zaměřuje na průzkum a analýzu použitých mramorů a je-

jich srovnání s materiálem získaným ze v současnosti identifikovaných pravděpodobných lokalit historické těžby. Navzdory propracovaným a dnes už i nesmírně složitým analytickým metodám identifikace původu mramoru, které byly vyvinuty zvláště v oblasti výzkumu provenience antických mramorů v průběhu posledních více než sta let, nebylo možné využít stejný přístup ve specifických podmínkách českého prostředí, kde dosud chybí potřebné zázemí v podobě většího množství publikovaných výsledků a srovnávacích databází. Autorský tým proto vychází ze speciálně vytvořené metodiky, která by měla zajistit jednotnost postupů a zpracování výsledků získaných vzorků (zde článků využitých na výstavbě kláštera a vzorků získaných z předpokládaných míst těžby), a tím i vypovídací hodnotu a relevanci získaných dat, bez ohledu na pravděpodobné zpřesňování výsledků v budoucnosti.

V interdisciplinárním pojetí, o něž autorský tým usiloval, zůstává v některých aspektech tak říkajíc na půl cesty. Je otázkou, zda by například intenzivnější využití metod archeologického průzkumu pomohlo lépe objasnit vztahy mezi historickými strukturami dochovanými v terénu. Vítaná by však rozhodně byla rozsáhlejší diskuse k dalším lokalitám historické těžby mimo Žďársko, z nichž byly odebírány referenční vzorky (Jimramov, Studnice a zvláště Nedvědice, kde byla identifikována určitá příbuznost chemického složení se vzorky z kláštera). Zajímavým tématem hodným dalšího odborného zájmu, kterého se výklad jen krátce dotýká, jsou formy povrchové úpravy a polychromie mramorových architektonických článků. I přes vyčtené představuje publikace velmi zajímavý příklad, jak lze pojmout mezioborovou spolupráci tak, aby se uplatnil nejen prostý součet dat získaných různými vědeckými metodami a oborovými přístupy, ale naplno využil jejich potenciál.

1 | Z příkladů z posledních let lze jmenovat například monografii o litomyšlských sgrafitech, programově vznikající jako výsledek mezioborové spolupráce týmu restaurátorů, technologů, památkářů a historiků umění. Pavel Waissner (ed.), *Sgrafita zámku v Litomyšli*, Pardubice 2011.

2 | Online je publikace dostupná přímo na stránkách Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AVČR v.v.i. navíc nabízí také samostatnou přílohu publikace s výsledky analýz.

3 | Viz obecná definice: Jan Petránek, Mramor, in: Jan Petránek a kol., *Encyklopedie geologie*, Praha 2016, s. 200.

4 | Historie lomařství a zpracování stavebního kamene navíc představuje téma překvapivě dosud málo zpracované, na něž zaměřilo svou pozornost jen nemnoho autorů. Lze uvést například popularizační články Václava Rybaříka, uveřejňované v letech 2003 až 2005 v časopise *Kámen*, především krátké studie o těžbě na Petříně s využitím dokumentů z archivu strahovského kláštera nebo několikadilný seriál „Z minulosti pražských lomů“ byly souborně vydány jako: Václav Rybařík, *Pražští skalníci, kameníci a sochaři*, Praha 2017.